

บทที่ 4

หลักธรรมที่สอนที่ปรากฏในบทหนึ่งตระกูล ของหนังสือ อรมุต : หลักธรรมที่พึงรู้

ในบทหนึ่งตระกูลของหนังสือ อรมุต มีการสอนหลักธรรมที่เป็นสังขธรรมซึ่งเป็นหลักธรรมที่พึงรู้หลายประการ ได้แก่

1. หลักกรรม สอนให้รู้ความจริงของหลักกรรมใน 3 ลักษณะคือ

1.1 กรรม คือ การกระทำและผลของการกระทำซึ่งเที่ยงแท้แน่นอน คนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี คนที่ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว การสอนให้รู้ความจริงของหลักกรรมในลักษณะนี้ปรากฏมากในบทหนึ่งตระกูลของหนังสือ อรมุต เช่น ในบทบรรยายในเรื่องสี่แผ่นดินว่า

“กรรมหมายถึงการกระทำ ถ้าเป็นการกระทำดีก็เรียกว่ากุศลกรรม ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่ดีก็เรียกว่า อกุศลกรรม บุคคลเมื่อทำกรรมเช่นไรก็ย่อมได้รับผลเช่นนั้น”

(สี่แผ่นดิน)

หรือในเรื่องคู่แค้น ตอนพระธิดาอุษาวดีกราบทูลพระราชบิดาที่สงสัยในผลของกรรม ว่า

“การกระทำความดีถึงที่ไหน
เกิดเป็นคนต้องรักรู้จักตน

ทำเมื่อไรก็ต้องดีมีกุศล
จะเป็นผลสวยงามเพราะความดี”

(คู่รักคู่แค้น)

หรือในเรื่องทวนทิพย์ทวนทอง ตอนทวนทิพย์ถูกลบใจพระนางผกา มาศ ซึ่ง
ต้องสูญเสียพระธิดา ว่า

“กรรมผู้ใดใครสร้างไว้อย่างไร

ย่อมเป็นไปตามกรรมที่ทำไว้”
(ทวนทิพย์ทวนทอง)

1.2 ผู้ที่ทำความชั่วในชาตินี้เมื่อตายไปต้องตกนรก ดังปรากฏในบทบรรยาย
ในเรื่องน้ำใจแม่ ดังนี้

“นางช่อนกลั่นหลงคืนกรรมชู้
เตรียมวางยาม่าพ่อเสียให้ตาย
ชื่อโฉมยงคงจะมีในบัญชีนรก
ยมพบาลท่านต้องเอาไปเผาไฟ
ขุมนรกไม่ใช่สระ โบกขรณี
น้ำทองแดงมิได้หวานเหมือนน้ำตาลทราย

มิได้รู้คุณบิดาอุราหมาย
เพื่อรับชายเข้ามาอยู่เป็นคู่ใจ
เธอต้องตกถึงกลุ่มลงขุมใหญ่
ให้เห็นภัยความชั่วต่อตัวตาย
เปลวอัคคีไฟทอกระสินธุ์สาย
หญิงใจร้ายกลับมาแล้วเตรียมฆ่าบิคร”
(น้ำใจแม่)

1.3 ผู้ที่ได้รับความทุกข์เดือดร้อนในชาตินี้ เพราะมีกรรมชั่วในชาติปางก่อน
เช่นในเรื่องมัจจุราชเล่นกลตอนนางฉลวยรำพึงว่า

“นางหักจิตคิดเห็นว่าเป็นกรรม
บุพกรรมเคยสร้างไว้อย่างไร

แม่เคยทำผิดพลาดแรกชาติไหน
ย่อมเป็นไปตามกรรมธรรมดา”
(มัจจุราชเล่นกล)

หรือในเรื่องเทพกาศิต ตอนพระนางปทุมวดีรำพึงถึงเคราะห์กรรมของตน ว่า

“แล้วพญานาคร้ายก็หายวับ	จะค่อยกลับมาฆ่ามารศรี
นางกอดศิดาอารมณ์ไม่สมประดี	ทุกข์ทวิเทียบเท่าสุธาธาร
เจ้าเกิดมากำพร้าแม่เสียแน่แล้ว	แม้ไม่แคล้วจะต้องยับดับสังขาร
แม่มีกรรมทำก่อไว้ต้องวายปราณ	เขามาลย์กอดลูกแล้วรำไร”

(เทพกาศิต)

หรือในเรื่องทนายพระยาขุนทองตอนพราญกำจัดผ้าทองบุษบา เช่นสังเวปีศาจงจกรว่า

“กรรมปางก่อนหล่อนได้สร้างอย่างมหันต์	กรรมอันนั้นตามสนองต้องผงผาย
พอยักษ์ผ่าครรภาบุษบาตาย	ลูกงูร้ายเลื้อยจากท้องของมารคร”

(ทนายพระยา)

2. หลักไตรลักษณ์ สอนให้รู้ความจริงของหลักไตรลักษณ์ว่า เป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมมีอำนาจมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งปวง ชีวิตมนุษย์ล้วนตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์หรือชีวิตมนุษย์ล้วนตกอยู่ในกฎอนิจจัง ไม่คงที่คงตัวต้องเปลี่ยนแปลงแตกดับแน่นอน เช่นในเรื่องกามเทพลวง ตอนคุชฎีสอนปู่โสม ว่า

“คุชฎีชี้แจงให้แจ้งประจักษ์	ในไตรลักษณ์ที่ตั้งแห่งสังขาร
อนิจจังยังขันธสันดาน	ไม่เนิ่นนานเนาถมจมสุธา
อันรูปรสกลิ่นเสียงเคียงสัมผัส	จะผูกมัดพัวพันเป็นตัณหา
รูปร่างกายหมายเหมือนเรือโรคา	อย่าปรารถนาลุ่มหลงรูปทรงนาง
จะลึบเลื่อนเคลื่อนคล้อยค้อยความสว	ไม่ยืนยาวก็จะมีราศีหมาง
เนื้อหนังหย่อนพินหักชักเลื่อนลาง	ตาฟ้าฟางหลงลาน่าละอาย
ผมก็หงอกออกมาขาวเป็นคราวคล้า	หูก็จ้ำไม่ได้ยินสิ้นความหมาย
ผลที่สุดชีพพินาศขาดกระจาย	จะต้องตายแน่หนักประจักษ์พยาน”

(กามเทพลวง)

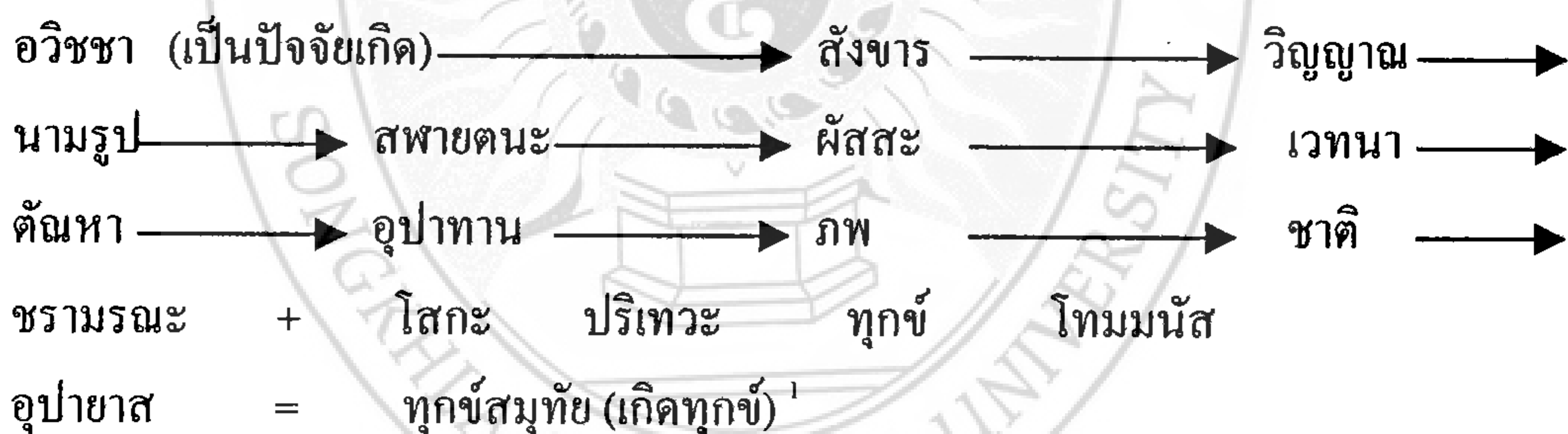
หรือในบทบรรยายในเรื่องสาปฟ้าลาดิน ว่า

“และแล้ววันคืนก็ล่วงกาลผ่านไปตามลำดับ ดวงอาทิตย์เดินตามจักรราศีปีแล้วปีเล่า เด็ก ๆ ก็โตขึ้นเป็นหนุ่มเป็นสาว คนผู้เฒ่าก็ล้มหายตายจาก ไม่มีใครยืนหยัดอยู่ได้จนก้าว ฟ้า ฟ้า สายยาสาก็เช่นเดียวกัน ท่านได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา เป็นวาระสุดท้ายแห่ง ชีวิต สพพ° เกท ปริยณต° เอว° มจจาน ชีวิต° ชีวิตสัตว์เปรียบเหมือนภาชนะดิน ซึ่งมีความแตกสลายเป็นที่สุด”

(สาปฟ้าลาดิน)

3. หลักปฏิจสมุปบาท ปฏิจสมุปบาทเป็นหลักธรรมที่แสดงความจริงของการเกิดและการดับทุกข์ ปฏิจสมุปบาท ประกอบด้วยองค์ธรรม 12 ประการ ซึ่งอาจแยกได้เป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายเกิดทุกข์และฝ่ายดับทุกข์ ดังนี้

3.1 ปฏิจสมุปบาท ฝ่ายการเกิดทุกข์ มี องค์ธรรม ดังนี้

¹ พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2529. หน้า 225.

3.2 ปฏิจสมุปบาท ฝ่ายการดับทุกข์ มีองค์ธรรม ดังนี้

ปฏิจสมุปบาททั้ง 2 ฝ่ายนี้ มีลักษณะเป็นกระแสไม่มีต้น ไม่มีปลาย เมื่อองค์ธรรมองค์หนึ่งเกิดขึ้นองค์ธรรมองค์อื่นก็เกิดขึ้น เมื่อองค์ธรรมองค์หนึ่งดับลงองค์ธรรมองค์อื่นก็ดับตาม องค์ธรรมแต่ละองค์ในปฏิจสมุปบาทจึงหมายถึง องค์ธรรมทั้งหมดในปฏิจสมุปบาทได้

ในบทหนึ่งตะลุมของหนังสือ อรมุต สอนผู้ฟังให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักปฏิจสมุปบาท ทั้งฝ่ายเกิดทุกข์และดับทุกข์ว่า เพราะมีอวิชชา (ความไม่รู้คือไม่รู้ไตรลักษณ์ไม่รู้อริยสัจ) มนุษย์จึงต้องคืนรนอยู่ในอำนาจของกิเลสตัณหา และความทุกข์หากมีปัญญาละอวิชชาเสียได้แล้วความทุกข์ก็จะดับดังปรากฏในบทหนึ่งตะลุมหลายเรื่องเช่นในเรื่อง ทายาทตามหาพระยาภู ตอนบรยายสภาพฤาษีโคตมะว่า

“โคตมะอาศัยในอาศรม	รักษาพรหมจรรย์ไม่หวั่นไหว
สละสิ่งทั้งหมดกำหนดใจ	รู้ทันในอนิจจังสังขารา
อันรูปรสกลิ่นเสียงเคียงสัมผัส	เครื่องผูกมัดเหล่านั้นคือตัณหา
อันอินทรีย์วิบัติเป็นอนัตตา	ตัวกิเลสเจตนาเป็นราคิน
ตกหลุมรักปลักเปลวเหวตัณหา	เหมือนเต่าตาบอดแซ่กระแสสินธุ์
อวิชชาพาตนให้มลทิน	สัตว์จึงค้ำอยู่ในห้วงแห่งบ่วงมาร”
	(ทายาทพระยาภู)

¹พระราชวรมุนี (ประยูร ชาญ โศ). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2529. หน้า 225.

หรือในเรื่องมาตกรเหนือเมฆตอนท่านเจ้าคุณแสดงธรรมแก่พระอภัยมรินทร์ สอนหลักปฏิจสงมุบปบทว่า เพราะมนุษย์ขาดการสังเกต ขาดปัญญา (มีอวิชา) มีตัณหา อุปาทาน จึงต้องคืนรนอยู่ในห้วงทุกข์ (บ่วงมาร) ดังกล่าววว่า

“ท่านเจ้าคุณแจ้งเหตุเทศนา	อนิจจาทุกข์ดังวิสัย
ดังควมวงกงเกวียนหมุนเวียนไป	กว่าจะได้มรรคผลจนนิพพาน
สุขกับทุกข์ปลุกปล้ำทำให้สัศว	ต้องว่าวัญเวียนวงในสงสาร
พระธรรมชั้นนั้นออกฤกษ์พิสคาร	เป็นสะพานข้ามฝั่งวังน้ำวน
อันสังขารที่เกิดมาในสารภพ	มันทวนทบร้าวแยกคกแตกหล่น
เมื่อเราถือกำเนิดเกิดเป็นคน	ก็ไม่พ้นอำนาจชาติขรา
โสกะปริเทวะทุกจะโทมนัส	พระท่านตรัสไว้ให้คิดเป็นปริศนา
ที่มัวเมาภิเลสเจตนา	สังขารหรือจะตั้งอยู่ยั้งยืน
การเกิดแก่เจ็บตายมิใช่หรือ	จะเชื่อถือว่าหนักแน่นก็แสนฝืน
อนัตตาสูญลัับไม่กลับคืน	เป็นแต่พื้นเนาถมจมแผ่นดิน
แต่สามัญตัณหาอุปาทาน	มันบันดาลดวงจิตคิดถวิล
สิ้นสังเกตเหตุผลเป็นมลทิน	จึงต้องคืนรนอยู่ในห้วงแห่งบ่วงมาร”
	(มาตกรเหนือเมฆ)

หรือในบทบรรยายในเรื่องอาถรรพณ์สวาทสอนหลักปฏิจสงมุบปบททั้งฝ่ายเกิด ทุกข์ และดับทุกข์ว่า อวิชาก่อให้เกิดทุกข์ ปัญญา (การละอวิชาได้) ก่อให้เกิดความสุข ดังกล่าววว่า

“มนุษย์ในโลกนี้ ไม่ว่าจะเกิดหรือตายไป ก็มีแต่ความทุกข์ทั้งนั้น เพราะมีคนส่วนมาก เหลือเกินที่ไม่เข้าถึงความจริงในอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค สาเหตุ เนื่องมาจากคนเราถูกอวิชา คือ ความไม่รู้ ความมีคมนมาห่อหุ้มไว้ ให้เราติดอยู่ จึงไม่ รู้แจ้งเห็นจริง มีปัญญามืดทึบ ทำให้เราหาทางออกจากวัฏสงสารนี้ไม่ได้ ดังนั้น เรา ต้องทำความเพียร เจริญ ปัญญา เพื่อละอวิชาเสีย จึงจะออกจากทุกข์ได้”

(อาถรรพณ์สวาท)

4. **หลักโลกธรรม** สอนให้รู้จักเข้าใจความจริงของโลกธรรมซึ่งมี 8 ประการ คือ ลภ ยศ สรรเสริญ สุข และเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องประสบ ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ เช่นในบทบรรยายในเรื่องเจ้าแสงเพชรว่า

“พระนางปัทมาผู้มีความบริสุทธิ์ใจไม่เคยคิดที่จะเบียดเบียนใครแต่ไม่วายที่จะถูก นินทาว่าเป็นตัวการในการหายไปของพระราชบุตรแต่พระนางก็ปลงตกเสียว่าความสุข ความทุกข์ มียศ เสื่อมยศ มีลาภ เสื่อมลาภ สรรเสริญ นินทา เป็นเรื่องอันเป็นธรรมดาที่ ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ นตฺถิ โลเก อนิน ทิโต ผู้ที่ไม่ถูกนินทาย่อมไม่มีในโลก”

(เจ้าแสงเพชร)

หรือในเรื่องสองฝั่งฟ้าตอนทศมณฑลเดือนสติพระนางปัทมา ว่า

“การนินทากาเลลมเพลมพัด
คำชั่วคีมืออยู่คู่โลกา

ใครถนัดพลิกพลีวปลายชีวหามา
ธรรมดาของมนุษย์ปุถุชน”
(สองฝั่งฟ้า)

หรือในเรื่องตุ๊กตาทองตอนพระมงคลทองปลอบใจพระนางปัญจรา ก็กล่าวว่โลก ธรรม (การสรรเสริญและนินทา) เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องประสบ ดังกล่าวว่

“จอมกษัตริย์ตรัสปลอบประ โลมจิต

ห้ามอาทิศย์ห้ามพระจันทร์หรือควนไฟ

ที่รักกันสรรเสริญเจริญสิ้น

คำชั่วคีมืออยู่คู่โลกา

แต่แดดแรงแสงกล้าก็ดำแดด

แม้แต่องค์ตถาคตทศพล

พระพุทธองค์ทรงศาสนาเมตตาสัตว์

คนเดินดินหรือจะสิ้นคำประณาม

อย่าได้คิดเคลือบแคลงแห่งไหน

ห้ามไม่ได้ก็อย่าห้ามคำนินทา

ที่ซึ่งนินทาให้ปลายชีวหา

เป็นธรรมดาของมนุษย์ปุถุชน

พอฝนแปรศ โปรยมาก็ดำฝน

ยังมีคนนินทาพยายาม

เทวทัตยังเบียดเบียนเป็นเสี้ยนหนาม

จะสิ้นความดีชั่วต่อตัวตาย”

(ตุ๊กตาทอง)

5. **หลักอริยสัจ** อริยสัจเป็นหลักความจริงของการเกิดและการดับทุกข์ ซึ่งประกอบด้วย องค์ธรรม 4 ประการคือ ทุกข์คือ “สภาพที่ทนได้ยาก สภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่องขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริงได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักการพลัดพรากจากสิ่งที่รักความปรารถนาไม่สมหวัง”¹ ทุกข์สมุทัยคือ “เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิดได้แก่ ตัณหา 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา”² ทุกขนิโรธ คือ “ความดับทุกข์ ได้แก่ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึง เมื่อกำจัดอวิชชา สාරอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกข้อม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดโปร่ง เป็นอิสระคือนิพพาน”³ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ “ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมีองค์ 6 นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา”⁴ อริยสัจเป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นที่รวมของหลักธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลายรอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่เทียวไปบนพื้นแผ่นดินทั้งสิ้นทั้งปวง ข้อมประชุมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างกล่าวได้ว่าเป็นยอดเยี่ยมในบรรดารอยเท้าเหล่านั้น โดยความมีขนาดใหญ่ฉันใด กุศลธรรมทั้งสิ้นทั้งปวงก็สงเคราะห์ลงในอริยสัจฉันนั้น”⁵

¹ พระเทพเวที(ประยูร ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ ครั้งที่ 6. 2532. หน้า 181.

² แหล่งเดิม.

³ แหล่งเดิม.

⁴ แหล่งเดิม.

⁵ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2529. หน้า 920.

การรู้อริยสังขจึงเป็นการรู้หลักธรรมที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา

ในบทหนึ่งตะลุงของหนังสือ อรมุต มีการสอนให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจในหลักอริยสังขว่า เป็นสังขธรรมอันประเสริฐ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ค้นพบในคืนวันเพ็ญเดือน 6 ที่ได้ตื่นอัศจรรย์ ริมแม่น้ำเนรัญชรา อันประกอบด้วยองค์ธรรม 4 ประการ คือ ความทุกข์ ความเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์และอริยมรรคที่ดำเนินไปถึงความดับทุกข์ เพราะความไม่รู้ในอริยสังขจึงทำให้มนุษย์หลงอยู่ในมายาความทุกข์ ดังปรากฏในบทบรรยายในเรื่องแสงวารินว่า

“ท่านผู้เจริญ สิ่งที่ปราศจากมายานั้นคือสิ่งใด สิ่งนั้นแลคือสังขธรรม ซึ่งเป็นความจริงที่นอกเหนือไปจากธรรมชาติอันพระมหาบุรุษเจ้าได้ทรงค้นพบก่อนผู้อื่นใดในราตรีแห่งเพ็ญไพศฆปุณมี ภายใต้ร่มแห่งอัศจรรย์พิภพโพธิใบ ใต้ร่มแม่น้ำเนรัญชรา ท่านผู้เจริญวิริยะอุตสาหะใดเล่าจะเสมอด้วยพระพุทธองค์ ก็และสังขธรรมนั้นเป็นใจนพระพุทธองค์ทรงดำรัสสังขธรรม ได้แก่ ความทุกข์ ความเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ ทั้งสิ้นนี้ เป็นความจริงอันประเสริฐ ที่มีอยู่ในโลก ท่านผู้เจริญก็เพราะไม่รู้แจ้งซึ่งความจริงอันประเสริฐนี้ มนุษย์จึงหลงอยู่ในมายาความรักความหลง บางคนก็ต้องจบชีวิตลงเพราะหลงในมายาความรักนั้น ดังท่านจะได้เห็นจากเรื่องแสงวาริน ซึ่งเราจะได้นำเสนอท่านเป็นลำดับต่อไป”

(แสงวาริน)

6. นิพพาน นิพพานเป็นภาวะที่ดับ คือ ดับอวิชชา ทิเลส ตัณหา หรือดับราคะ โทสะ โมหะ หรือดับ ความทุกข์และเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ในบทหนึ่งตะลุงของหนังสือ อรมุตสอนให้รู้ความจริงของนิพพานว่า

6.1 เป็นความหลุดพ้นทุกข์ เป็นความสุขที่ยอดเยี่ยมดังปรากฏในเรื่องกามเทพหลวงตอนบรรยายพฤติกรรมของนางชีคุษคี ว่า

“ฝ่ายนางชีวางกลดให้บดบัง
 ครั้นสิ้นสวดกรวดน้ำไปตามกิจ
 ให้มนุษย์ครุฑทวารวสุกรี
 ไม่พินพระอนิจจังยังไม่ดู
 เมื่อแผ่นดินถิ่นทะเลมรุโกร
 เป็นวิสัยไตรภพจบจังหวัด
 ที่พันทุกข์สุขโขมโหฬาร

แล้วเข้านั่งภาวนาประสาธน์
 ตั้งอุทิศแผ่กุศลบุญราศี
 ผู้ยังมีทุกข์โศกและโรคภัย
 ถึงอายุงานนับอสงไขย
 เพลิงประลัยทำลายก็วายปราณ
 ย่อมเวียนว่ายในวัฏฏสงสาร
 คือนิพพานพูนสวัสดิ์กำจัดภัย”
 (กามเทพลวง)

6.2 เป็นจุดมุ่งหมายของการบำเพ็ญเพียร ดังปรากฏในเรื่องก่อนตะวันจะลับฟ้า ตอนบรรยายพฤติกรรมของพระสุระเสน ว่า

“ฝ่ายพระเจ้ากรุงสุระเสนสละยศ
 มีความหลังฝังนิกศนิกใน
 เป็นความผิดคิดสละระทศแท้
 บำเพ็ญพรตปลดเปลื้องเรื่องภาวณา
 ความตั้งใจไถ่กรรมที่ทำผิด
 ทั้งจะได้ฝ่ายประ โยชน์โพธิญาณ
 ออกธุดงค์องค์เดียวที่ชวกางกลด
 หมายโลกุตรธรรมเพื่อนำตน

มาทรงพรตภาวนาอยู่ป่าใหญ่
 มั่นฝังใจจำมั่นทุกวันมา
 ตั้งใจแน่วอยู่ในไตรสิกขา
 เป็นส่วนอานิสงส์ซึ่งวิญญูณ
 แผ่อุทิศตั้งตั้งจ้อธิษฐาน
 ที่งหลักฐานทรัพย์สิ้นสิ้นกังวล
 ประพฤติพรตภาวนาหากุศล
 ให้หลุดพ้นจากห้วงแห่งบ่วงมาร”
 (ก่อนตะวันจะลับฟ้า)

6.3 เป็นสิ่งที่พบได้ในชาติหน้า ดังปรากฏในเรื่องมัจจุราชเล่นกล ตอนบรรยายสภาพของพระธุดงค์ ว่า

“พระครูองค์ทรงพรตหมคกิลเส
 สิ้นราคะละพยศหมคมลทิน
 สละชีพรีบเร่งเพ่งพินิจ
 ต่อตัวตายหมายประโยชน์โพธิญาณ

บำเพ็ญเพศภาวนารักษาศีล
 ไม่อยากคืนอยู่ในห้วงแห่งบ่วงมาร
 ประกอบกิจเพียรทำกรรมฐาน
 เข้านิพพานพ้นทุกข์สนุกสบาย”
 (มัจจุราชเล่นกล)

7. วิสัยโลก วิสัยโลก คือ ธรรมดาของโลกหรือความจริงของโลก ในบทหนึ่ง
 ตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต สอนผู้ฟังให้รู้จักวิสัยโลกหรือความจริงของโลกหลายประการคือ

7.1 เมื่อมีเหตุย่อมมีผล เมื่อมีน้ำย่อมมีคลื่น เมื่อมีไฟย่อมมีควัน เมื่อตะลิ่งพังก็
 ย่อมมีเหตุ เช่น ในบทบรรยายในเรื่องสองฝั่งฟ้า ว่า

“กระสุนธนูสายหรือจะวายกระแสดคลื่น   อันไฟพินจะวายควันนั้นไม่ไหว”
 (สองฝั่งฟ้า)

หรือ

“สำคัญที่มีเหตุจึงมีผล   นี้คำคนรุ่นก่อนเขาสอนสั่ง
 ไม่มีเรื่องเลยสักสิ่งหลังไม่พัง   นางจากวังเดินทางมากลางเมือง”
 (สองฝั่งฟ้า)

7.2 จิตสำคัญกว่ากาย คับที่อยู่ได้คับใจอยู่ยาก ไข้กายรักษาง่ายไข้ใจรักษายาก
 หนักกายไม่หนักเท่าหนักใจ งามใจงามกว่างามกาย เช่นในบทบรรยายในเรื่องเจ้าค่อมทอง
 ว่า

“ถึงวันคีคีณคิฤายีสอน
 ถึงคับที่นอนหลับไม่คับใจ

ทุกชั้นตอนเรื่องพระเวททางเพทไสย
 ได้อาศัยบุญญาพระอาจารย์
 (เจ้าค่อมทอง)

หรือในบทบรรยายในเรื่องเสวตฉัตรลานนาไทย ว่า

“แม้ร้อนกายใช้หนักพอรักษา	ใช้หยูกยาถูกตรงก็คงหาย
แต่ร้อนจิตคิดแน่นไม่แคลนคลาย	เป็นโรคร้ายเรื้อรังไม่พึงยา”
	(เสวตฉัตรลานนาไทย)

หรือในเรื่องกามเทพผิดคิวตอนพระทินกรรำพึง ว่า

“หน้กอะไรไหนเล่าจะเท่ารัก	รักนั้นหนักหน่วงยิ่งกว่าสิงขร
ถึงจะแบกแผ่นดินศิรินทร์ซ้อน	ยังหนักหย่อนกว่ารักที่หนักใจ”
	(กามเทพผิดคิว)

หรือในเรื่องเลื้อยรักล้างมลทิน ตอนแก้วประดับปรารภกับพรายโพนม ว่า

“รูปไม่งามความดีมีเมตตา	น้องจะได้พึงพาไปหน้านาน
คนจะงามที่น้ำใจไซ้ไบหน้า	เป็นวาจาผู้เฒ่าเขากล่าวขาน”
	(เลื้อยรักล้างมลทิน)

7.3 มนุษย์ตกอยู่ในกามค้นหา หลงรักคู่ของตน เช่นในบทบรรยายในเรื่องเจ้าแสงเพชร ว่า

“ไอ้สามัญค้นหาเหมือนกันหมด	จะมียศหรือเป็นไพร่ไร้ศักดิ์ศรี
ยอมเมามันกันได้ไพร่ผู้ดี	เพราะ โลภก็แรงกามมันมีแต่ความ
	วุ่นวาย”
	(เจ้าแสงเพชร)

หรือในบทบรรยายในเรื่องกำสรวลสวาท ว่า

“วิสัยชายหรือจะหมายเพียงหญิงหนึ่ง
ผู้หญิงหนึ่งหรือจะไม่หึงภัสดา

วิสัยฝั่งหรือจะไม่หลงพงบุปผา
จะค้ำคาคันธมาศราชธานี”
(กำสรวลสวาท)

หรือในบทบรรยายในเรื่องมัจจุราชสายน้ำผึ้ง ว่า

“ถ้าร้อนกายใช้นักพรรักษา
แต่สำคัญคณหามันพาดาย

ใช้หยูกยาถูกตรงก็คงหาย
หมอย่าหมายจะรักษาคณหาคน”
(มัจจุราชสายน้ำผึ้ง)

หรือในบทบรรยายในเรื่องสายเลือดขัตติยา ว่า

“สายลมรุ่งพักโชยมาโรยริน
ดอกนวมแมวถึงจะหอมก็ไม่ข้อมใจบัว

ที่ส่งกลิ่นมาตามลมดอกนวมสาว
แต่นมสาวเนื้อสองใครไม่ต้องการ”
(สายเลือดขัตติยา)

หรือในบทบรรยายในเรื่องสองฝั่งฟ้า ว่า

“วิสัยเสื่อรักป่าปลารักน้ำ
หญ้ากับวัวเอายัวก็ต้องงย
บัวกับสาวเข้าใกล้เขาไม่เชื่อ
ธรรมชาติเสกสรรค์ไว้มั่นคง

ราชสีห์รักถ้าไม่ทำเฉย
ค้นหาเซยค้นหาอย่าทง
เหมือนอย่างเนื้อกับพยัคฆ์มักประสงค์
ไม่สิ้นหลงสิ้นโลกละโมบเมา”
(สองฝั่งฟ้า)

หรือในบทบรรยายในเรื่องมหาราชกำสรวล ว่า

“ฝ่ายโฉมขององค์ราชธิดา แม้ได้คู่ชูชิตสนิทน่วม	กฤษณาครวญคร่ำทุกคำคืบ อุ่นกว่าหุ้มผ้าทิพย์สักสิบคืน” (มหาราชกำสรวล)
--	---

หรือในบทบรรยายในเรื่องกามเทพผิดคิว ว่า

“ฝ่ายฤๅษีทinkerให้ร้อนร่ำ ทุกคำเข้าค้ำวคืบถวิลวอน กระแสดั่งเขวเลี้ยวถักยังตัดไม่ขาด ไม่เจริญภาวนาประสามุนินทร์	คิดถึงสาวรูปงามสามสมร จะนั่งนอนห้วงหาญพาพิณ กระแสดวาทนั้นยังแน่นกว่ากระแสดินธุ์ ใจยังคืบอยู่ในห้วงแห่งบ่วงมาร” (กามเทพผิดคิว)
---	---

7.4 จิตใจมนุษย์ลึกซึ้งหยั่งถึงยาก เช่นในเรื่องแสงวารินตอนพระธิดา
จุฑากาญจนน์รำพึง ว่า

“แม่น้ำคั่งคดเคี้ยวไหลเลี้ยวลด แต่คคคนคดล้ำคคน้ำนวล โบราณว่าอย่าไว้น้ำใจคน แต่เถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด	สักก็คคซ่อนซบพอนับถ้วน เหลือกระบวนที่จะนับถ้ำคค มันลึกถื่นเหลือถ้ำเกินกำหนด ก็ไม่คคเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน” (แสงวาริน)
---	---

หรือในบทบรรยายในเรื่องจำเลยลี้ลับ ว่า

“นายสุบินลงประจำเรือดำใหญ่	ไม่เข้าใจว่าจอมวังตั้งประหาร
เขาอิจนาร้อนแต่ก่อนกาล	ไม่คิดอ่านป้องกันอันตราย
กระแสนวนเขี้ยวที่เลียवल	สักก็คช้อนจับยังนับได้
แต่คคนจนปัญญาหาโรรทาย	ก็รู้ไม่ถ้วนหมดความคคคน”
	(จำเลยลี้ลับ)

7.5 คนที่พูดมากมักไม่ทำ เช่นในเรื่องนางในฝันตอนยมกาพสอนพงงาม ว่า

“ไปเบื้องบรรพวันหน้าจะหาแฟน	ถ้ามาคแมนมันไว้ค่าแล้วอย่าเอา
ค่าของคนผลของงานเป็นเครื่องวัด	งานไม่จัดจนตายแล้วอย่าเขา
ที่เสียงมากปากไม่ขบหลบบังเงา	นั่นหมาเห่าใบตองแห้งที่แกว่งไกว”
	(นางในฝัน)

7.6 โภคทรัพย์และนารีเป็นที่มาของศึกสงคราม เช่นในบทบรรยายในเรื่อง
ดอกฟ้าละออองคิน ว่า

“ประเพณีมีบุญการุณโลก	อุปโภคโภคย์ก็ไหลหลาม
มีม้าแก้วช้างแก้วแล้วนางงาม	ศึกสงครามก็จะมาถึงธานี”
	(ดอกฟ้าละออองคิน)

7.7 ผู้ชายตายด้วยมายาหญิง เช่นในเรื่องแรงสายเลือดตอนเกสรินรำพึง ว่า

“อันช่างพลายชายโหดคำโอบฐ์อ้าง	จะอับปางเพราะนางฟังคิดสังหาร
เราเชื่อคมีเขาวนันทันเหล่ามาร	จะคิดอ่านวางอุบายให้ตายใจ
อันเล่ห์กลมนตร์หญิงนี้สามารถ	ฟังปราสาทเวชยันต์ให้หวั่นไหว
ตะขมานพระนักสิทธิ์ฤทธิไกร	ยังบรรลัยด้วยสตรีมีมายา”
	(แรงสายเลือด)

หรือในเรื่องทนายทนายพระยาฯ ตอนยายแม่มคสอนคันธมาลี ว่า

“อันแบบยลกลหญิงมิไฉ่ง่าย สมณะชีพราหมณ์ก็ตามที รู้ต้นตึกศึกษาชั้นมหาเปรียญ ถึงเถรเฒ่าเข้าขั้นชั้นเจ้าคุณ	อาจทำลายล้างคบะพระฤๅษี มักทิ้งตีเหลืองงามเพราะกามคุณ ใจยังเหียนหันเหทางเมถุน ยังเคยวุ่นเปลื้องศึกษาออกหาเมีย”
--	--

(ทนายทนายพระยาฯ)

7.8 หญิงสาวเป็นที่หมายปองของผู้ชาย เช่น ในเรื่องมหาราชกำสรวลตอน พระพฤหัสสอนคาราน้อย ว่า

“เดี๋ยวนี้ตัวเปรียบเหมือนบัวนิลบุล บังพู่ก้านบานกระจาย	เพ็งผุดพันวารินกระตั้นรุสสาย เป็นที่หมายหม่อมมรประอ้อนเอม”
---	---

(มหาราชกำสรวล)

หรือในเรื่องแสงวาริน ตอนพระแสงรัตนารำพึง ว่า

“อันกุมรินบินหาสร้อยสาโรช แต่ดอกไม้ไทท้าวในดาวดั่งส์	ถึงร้อยโยชน์แยมกลินก็บินถึง ไม่พันซึ่งพวกหม่อมเมงกุ้ตอม”
---	---

(แสงวาริน)

7.9 สามเณรเป็นที่รักหวงของสตรี เช่นในเรื่องเสียดแรงรักตอนพระนางพิมพาพร รำพึง ว่า

“อันแก้วแหวนเงินทองของทั้งปวง ถึงเสียดทองของรักสักเท่าตัว	หญิงจะหวงก็ไม่หึงเหมือนหนึ่งผ้า ขึ้นชื่อผ้าจะไม่ทิ้งให้หญิงใด”
--	---

(เสียดแรงรัก)

7.10 ในโลกย่อมมีทั้งคนเลวและคนดี เช่นในเรื่องนางในฝัน ตอนยมกภาพ
 ปลอมพวงงาม ว่า

“ท้าวทรงปลอมพระธิดาย่าร้อนจิต
 คนที่ดียังมีอยู่มากมาย

ค้อยหามิตรเอาใหม่ตั้งใจหมาย
 ไซ้จะร้ายไปสิ้นทั้งดินแดน”
 (นางในฝัน)

7.11 พ่อแม่รักและปรารถนาดีต่อลูกดีลูกไม่ขาด เช่นในเรื่องกรรมลิขิตตอน
 สารีกาเตือนสติพระกฤษณะ ว่า

“เรามากลัวพ่อแม่แต่ว่าน้อง
 เราเป็นลูกถูกหรือผิดคิดดูที่
 คำโบราณท่านว่าเป็นภายิต

ปล่อยให้ต้องถูกฆ่าน่าบัดสี
 เราไม่คิดก็บิดาไม่ฆ่าเรา
 ว่าควายขวิดทอลูกมิให้ถูกปลายเขา”
 (กรรมลิขิต)

หรือในเรื่องทนายพระยาอุคตสวรรค์แห่งราชวงศ์ราฟิง ว่า

“เทพธำรงค์ทรงพาดาราสาว
 ในอุครปัญจาพระธานินทร์
 เราเป็นลูกถูกแล้วแม่แม่แกสอน
 อันคาบตัดกัทลียังมีโย

ไปกราบเท้าพระบิดามรตลปี
 ถึงพระปิ่นปฐพีไม่มีใจ
 ต้องโอนอ่อนงอนง้อต่อผู้ใหญ่
 คงตัดใจเสียไม่ขาดตัณหาคน”
 (ทนายพระยาอุคตสวรรค์)

7.12 ความจริงยังเป็นความจริงคนเคยเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ไม่
 เปลี่ยนแปลง คนดีย่อมเป็นคนดี เช่นในเรื่องแรงรักรอยมลทินตอนพระพรณรายปลอม
 นางพิมพาพร ว่า

“จอมกษัตริย์ตรีศพลอบประโลมจิต
อันคงคาขึ้นคงกลับลงคลอง
วิสัยชายหมายมาดชาติแมงกู่
จงปล่อยไปตามความคนองรับรองว่าไม่นาน
อย่าได้คึกกังวลให้หม่นหมอง
ขอให้น้องตั้งจิตจงคิดอ่าน
ข้อมอยากรู้กำพืดว่าจิตหวาน
ต้องกลับบ้านแน่นอนไม่ต้องกลัว”
(แรงรักรอยมลทิน)

หรือในเรื่องจำเลยลี้ลับตอนแก้วกิริยารำพึง ว่า

“แฟนเราเขาอื่นข้อมรู้ได้
ถึงแปลงกายก็ไม่เหมือนข้อมเพื่อน
สักสิ่ง
ถ้าฟังออกว่าหลอกดวงจะท้วงติง
เป็นตัวจริงหรือทวนหัวเป็นตัวปลอม
ชาติทองแดงหรือจะแปลงเป็นทองคำ
ถึงจะฝืนจนคำก็ไม่ขึ้นแสง
เนื้อทองดีไม่ขัดสีมันก็แดง
พระอินทร์แปลงเขาก็รู้ว่าปลอมกาย”
(จำเลยลี้ลับ)

หรือในบทบรรยายในเรื่องกรรมลิขิต ว่า

“อันธรรมชาติธาตุทองที่เนื้อแท้
ไม่เปลี่ยนแปลงมันคงอย่าสงสัย”
(กรรมลิขิต)

7.13 ความลับไม่มีในโลก เช่นในเรื่องทวนทิพย์ทวนทองตอนท้าวภูเวรสอนนางกาทะทิงว่า

“กระซิบสั่งให้นางจำคำปัญหา
ท้วงมีดาปามีหูแอบคูฟัง
ภavanaไว้ให้จำคำเราสั่ง
อย่าท่องคั่งเคี้ยวจะรู้ถึงหูคน”
(ทวนทิพย์ทวนทอง)

หรือในบทบรรยายในเรื่องสองฝั่งฟ้า ว่า

“คำว่าทุ่งมีตาปามีหู

นางไม่รู้ภยิตบัณฑิตสอน”
(สองฝั่งฟ้า)

หรือในบทบรรยายในเรื่องแสงวาริน ว่า

“คำว่าทุ่งมีตาปามีหู
เมื่อแสงวารินปรึกษากับข้าไท

ใครเป็นผู้เอ๋ยอ้างแต่ปางไหน
ได้ร่มไทรมีนางแอบฟังความ”
(แสงวาริน)

7.14 สรรพสิ่งในโลกเป็นของคู่ เช่นในบทบรรยายในเรื่องแสงพยัคฆ์ ว่า

“คู่กันจริงหญิงกับชายไม่ว่ารัก
พระอาทิตย์คู่จันทร์วันคู่คืน
โทษคู่คุณบุญคู่บาปทราบกันสิ้น
เดือนคู่ดาวอ่าวโอมโลกคู่ธรรม

ถ้าแม่นจักษาคู่ก็อยู่ฝืน
สิ่งอื่นอื่นก็มีคู่อยู่ประจำ
เพชรคู่นิลรูปคู่นามเป็นความจำ
สุดจะทำเสกสรรค์พรรณนา”
(แสงพยัคฆ์)

7.15 ต่างคนก็ต่างใจ รักชอบสิ่งใดก็ต่างกัน เช่นในเรื่องทวนทิพย์ทวนทองตอน
พิษนาคีราพิงว่า

“ใครพูดมากปากร้ายก็ยอมให้นินทา
จะปลุกเรื้อนก็ต้องตามถามผู้อยู่

ว่าน้องมารักใคร่ชายต่างวงศ์
จะมีคู่ก็ต้องตามความประสงค์”
(ทวนทิพย์ทวนทอง)

7.16 ไม่รู้จักสิ่งใดก็กลัวสิ่งนั้น เช่นในบทบรรยายในเรื่องขอกคัตถุญญ ว่า

“เขาวัวชาวเหนือลงเรือกลัวเข็ ชาวเลขึ้นเหนือกลัวเสือกกลัวสาบ”
(ขอกคัตถุญญ)

7.17 คบบุคคลเช่นไรก็เป็นบุคคลเช่นนั้น เช่นในบทบรรยายในเรื่องสาปฟ้า
ลาดิน ว่า

“แต่คบพาลพาลจะพาไปหาผิด คบบัณฑิตดอกจะพารุ่งราศี”
(สาปฟ้าลาดิน)

7.18 ของทุกอย่างมีทั้งคุณและโทษ เช่นในเรื่องแสงพยัคฆ์ตอนแห่งตั้งข้อ
สังเกตคุณโทษของสิ่งต่าง ๆ ว่า

แห่ง : อาจารย์ก่อไฟแล้วไม่คุแล ในวัดนี้ก็รัก มากไปด้วยขยะเชื้อเพลิง
ครั้งนี้ให้ถือเป็นบทเรียน ครั้งต่อไปอย่าประมาท อย่าลืมว่าไฟมี
คุณอนันต์ แต่ก็มีโทษมหันต์เหมือนกันเมื่อคิดดูแล้วไม่มีอะไรที่มี
แต่คุณไม่มีโทษ ไม่มีอะไรที่มีแต่โทษไม่มีคุณ ไม่มีอะไรที่มีแต่ดี
ไม่มีชั่ว ไม่มีอะไรที่มีแต่ชั่วไม่มีดี ชั้นแมงสาบยังเข้ายาแก้หอบ
(แสงพยัคฆ์)

7.19 คำพูดของคนกระจ่ายไปเร็วห้ามยาก เช่นในเรื่องกามเทพลวง ตอนคุษดี
รำพึง ว่า

“อันปากคนขาวมากกว่าปากกา เขาลือมาเหลือจะเชื่อในเนื้อความ
โบราณว่าปากคนมันขาวจนเหลือวัด สารพัดพูดคลั่งเขวเทียวได้ถาม
ขาวเพียงคืบสี่บสาวให้ยาวความ สุคจะห้ามปากคนจนปัญญา”
(กามเทพลวง)

7.20 พุคฺคีได้เพื่อนได้ผล เช่นในบทบรรยายในเรื่องกามเทพดวง ว่า

“เขาย่อมว่าพุคฺคีเป็นศรีศักดิ์
เหมือนน้ำขึ้นเรือพายสบายใจ

ได้มรรคได้ผลมากล้นไหล
เข้าที่ไหนได้นั้นด้วยปัญญา”
(กามเทพดวง)

7.20 รอบคอบระมัดระวังดีกว่ารีบร้อนรีบทำ เช่นในบทบรรยายในเรื่อง
กุหลาบคำ ว่า

“โบราณว่าช้าเป็นการนานเป็นคุณ

ทำหันหุนมักเสียหายไม่ได้การ”
(กุหลาบคำ)

หรือในเรื่องเจ้าค่อมทองดอนเจ้าค่อมทองรำพึง ว่า

“คนหัวเราะเขาก่อนจะร้อนจิต
คนหัวเราะทีหลังจะคั่งดี

สุภายิตเขาประมวลไว้ถ้วนถี่
ถ้อยคำนี้เป็นเหตุผลคนโบราณ”
(เจ้าค่อมทอง)

7.22 คำพูดที่หวานจับใจคนมากกว่าน้ำตาล เช่นในเรื่องเจ้าค่อมทองดอนเจ้า
ค่อมรำพึง ว่า

“อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก

แต่ลมปากไม่รู้หมดซึ่งรสหวาน”
(เจ้าค่อมทอง)

7.23 ตั้งคณมนุษย์ต้องการผู้นำต้องมีผู้นำ เช่นในเรื่องคู่เกิดคู่กรรมตอนพระแสง
สุริยารำพึง ว่า

“พ่อจากจริงทิ้งเขตนินเวศวัง
อันแผ่นดินไร่หญ้าฟ้าไร้ดาว
ทุกข์ของชาติราษฎรจะร้อนเย็น

คนอยู่หลังถึงไม่ล้มก็ไม่ร่มเย็น
เมืองไร้เจ้าผู้ปกครองต้องยุคเข็ญ
ใครจะเป็นที่พึ่งเหมือนหนึ่งนาย”
(คู่เกิดคู่กรรม)

8. หลักธรรมเบ็ดเตล็ด นอกจากจะสอนความจริงของหลักธรรมหลัก คือ หลักกรรม หลักไตรลักษณ์ หลักปฏิจจสมุปบาท หลักโลกธรรม หลักอริยสัจ หลักนิพพาน และหลักวิสัยโลกแล้วบทหนึ่งตะลุงของหนังฉิ้น อรมุตยังสอนผู้ฟังให้รู้จักเข้าใจความจริงของหลักธรรมเบ็ดเตล็ดอีกหลายประการ ได้แก่

8.1 ทุกข์ เสดิ ปราชิต ผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์ เช่น ในบทบรรยายในเรื่อง ตู้กตาทอง ว่า

“นางอัคคีมีแต่ความทุกข์ แน่นอนผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ในทางคดีโลกได้แก่ การแพ้นั้น แพ้การต่อสู้ แพ้ต่อธุรกิจการงานหรือแพ้สงครามเป็นต้น ในทางคดีธรรมได้แก่ แพ้ต่อกิเลส ตัณหา การแพ้ต่อกิเลสตัณหามันเป็นทุกข์กว่าอย่างอื่น เพราะกิเลสตัณหาเป็นตัวก่อทุกข์ที่ร้ายยิ่งนัก บาลีว่า ทุกข์ เสดิ ปราชิต แปลว่า ผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์”
(ตู้กตาทอง)

8.2 ราชา มุข มนุสสถาน พระราชาเป็นประมุขของประชาชน เช่นในบทบรรยายในเรื่องตู้กตาทอง ว่า

“พระเจ้าพิมพิสารยังต้องการพิสูจน์เจ้าเพชรต่อไป ความจริงใจของพระองค์ มิได้รังเกียจแต่อยากรู้ว่าเพชรคือใครกันแน่ ใจจริงแล้วพระองค์ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมทศพิธราชธรรม และสังคหวัตถุธรรม ซึ่งเป็นธรรมของราชาผู้เป็นประมุขของประชาชน ดังบาลีว่า ราชา มุข มนุสสถาน แปลว่า พระราชาเป็นประมุขของประชาชน”

(ตู้กตาทอง)

8.3 อตตนา วกตํ ปาปํ อตตนา สง กิลิส สติ คนทำบาปเองยอมเศร้าหมอง
เอง เช่นในบทบรรยายในเรื่องตูกตาทอง ว่า

“ตูกตาทองเป็นเทพธิดา ย่อมรู้ว่าใครเป็นผู้เบียดเบียนแม่ปญฺจรา มนุษย์ทั้งหลายรู้ทั้งรู้
ว่าบาปมันไม่ดี ก็ยังฝืนใจทำอยู่อีก เพราะยังเอาชนะกิเลสของตัวเองไม่ได้ บาปนั้นถ้า
เราทำมันเอง มันก็เบียดตัวเราเอง คังบาลีว่า อตตนา วกตํ ปาปํ อตตนา สง กิลิส
สติ แปลว่า คนทำบาปเองยอมเศร้าหมองเอง”

(ตูกตาทอง)

8.4 นตถิ คณหา สมานที แม่น้ำเสมอค้นหาไม่มี เช่นในบทบรรยายในเรื่อง
เจ้าคำคง ว่า

“เรื่องของค้นหาไม่ว่าจะเป็นกามค้นหา ภวค้นหา หรือวิภวค้นหา ค้นหาเป็นตัวก่อให้เกิด
เกิดทุกข์ แม่น้ำจะกว้างใหญ่สักเพียงใดก็ยังมีวันเต็มได้ แต่บุคคลผู้ตกอยู่ในอำนาจของ
ค้นหา ไม่มีวันจะเต็มอ้อมได้เลย พระท่านว่า นตถิ คณหา สมานที แม่น้ำเสมอค้นหา
ไม่มี”

(เจ้าคำคง)

8.5 ทุกข อนาคต วิหริตี คนไม่มีที่พึ่งยอมอยู่เป็นทุกข์ เช่นในบทบรรยาย
ในเรื่องราชินีบอกควา

“กาญจนายังไม่รู้จุดหมายปลายทางว่าจะไปอยู่ที่ใด แต่ถ้ายังอยู่ในหมู่บ้านอัมพวาก็ยัง
กลัวภัย ของขุนพลมหัศจรรย์ ทั้งชายน้อยเทียนชัยก็จะไม่ปลอดภัยแน่นอน กาญจนาก็
จากหมู่บ้านอัมพวา พาแม่และน้อง เทียร้อนเร่งพเนจรไร้ที่พึ่ง ทุกข อนาคต วิหริตี
คนไม่มีที่พึ่งยอมเป็นทุกข์จงทำตัวให้เป็นที่พึ่งที่ดีที่มั่นคงด้วยการอบรมตนให้มีธรรมะ
ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนแล้ว เราก็จะมีตนเป็นที่พึ่งตลอดไป”

(ราชินีมหากาฬ)

8.6 โกรธ ๑ ฆตวา ๑ สุข ๑ เสดิ ๑ ฆาความโกรธได้จะอยู่เป็นสุข เช่นในบทบรรยาย
ในเรื่องห้วงรักเหวลีก ว่า

“โกรธ ๑ ฆตวา ๑ สุข ๑ เสดิ ๑ ฆาความโกรธเสียได้จะอยู่เป็นสุข จงตัดมันเสียด้วยการเจริญ
ขันติธรรมและเมตตาธรรมจึงจะอยู่เป็นสุข เจริญยศ เจริญลาภ และทรัพย์สินสมบัติได้
รับความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”

(ห้วงรักเหวลีก)

8.7 กาโล ฆสติ ๑ ภูตานิ ๑ สพพานเว ๑ สหตตนา ๑ กาลเวลาย่อมกินสรรพสัตว์
พร้อมทั้งตัวเอง เช่น ในบทบรรยายในเรื่องเพลิงพยาบาทว่า

“แรกชีวิตท่านเศรษฐีพันรูละยังอยู่นายวารีมีความสุขมาก แต่กาลเวลามันล่องไป พร้อม
กับค้อนเอาสรรพสัตว์และทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นตามสภาพปัจจัยปรุงแต่ง ไปสู่จุด
หมายคือความตาย ความสลายไป ความผูกพันไป พร้อมทั้งกินตัวของมันเองให้หมดไป
ทุกขณะ เพราะฉะนั้น ในขณะที่กาลเวลามันกินเราเข้าไป เราต้องใช้เวลาที่สิ้นไปให้คุ้ม
ค่าโดยทำคุณประโยชน์และความดีให้แก่ตัว แล้วกาลเวลาที่ล่องไปจะไม่สูญเปล่า กา
โล ฆสติ ๑ ภูตานิ ๑ สพพานเว ๑ สหตตนา ๑ กาลเวลาย่อมกินสรรพสัตว์พร้อมทั้งตัวเอง”

(เพลิงพยาบาท)

8.8 เตส ๑ วุปสโม ๑ สุโข ๑ ความสงบระงับแห่งสังขารนั้นเป็นสุข เช่น ในบท
บรรยายในเรื่อง อารรพสวาท ว่า

“ความสงบในที่สงบทำให้จิตใจของพิมผกาค่อยมีความสุข พระท่านว่า เตส ๑ วุปสโม
๑ สุโข ๑ ความสงบระงับแห่งสังขารนั้นเป็นสุข อุปาทินกสังขาร ท่านให้พิจารณาให้เห็น
เป็นของปฏิถูล ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ให้พิจารณาให้เห็นความเกิดดับของสังขาร ด้วยอาการ
รู้เท่าทัน ไม่ยินดียินร้ายเป็นการระงับสังขาร อันเป็นเหตุให้เข้าถึงอมตสุข คือ นิพพาน”

(อารรพสวาท)

8.9 เข เวร° อุปนยหนติ เวร° เตส° น สมมติ เวรของผู้องเวร ย่อมไม่
ระงับ เช่นในบทบรรยายในเรื่องน้องแก้ว ว่า

“การกระทำของตาแม่กะรัฐตะยังปัญหาซึ่งทำให้ผู้ที่มาพบเห็นบังเกิดความสงสัย
บุรพกรรม อันใดที่ทำให้ตาแม่ผู้นี้ทรمان นางแพะคำตัวนั้น แล้วทำไมแกต้องทำความ
สะอาดให้มัน ซึ่งคู่ประหนึ่งแกมีความรักมันเสียจริง ๆ ก็มีรักมันแล้วทำไมแกต้อง
เมียนทรमानมันอีกเล่า มันคงจะเป็นผลกรรมอะไรมา แต่บุรพชาติที่ทำให้ตาแกต้อง
จงเวรกับสัตว์เดรัจฉาน ตัวนั้นและคงจะไม่มีที่สิ้นสุดกันลงไปได้ เพราะนางแพะคำก็
คงจะมีความรู้สึกของเวรกับตาแก่คนนั้นอีก เมื่อมีความรู้สึกของเวรกันอยู่ เวรนั้นก็
ไม่ระงับอย่างพระธรรมภาษิตกล่าวว่า เข เวร° อุปนยหนติ เวร° เตส° น สมมติ แปล
ว่า เวรของผู้องเวรย่อมไม่ระงับ”

(น้องแก้ว)

8.10 เข เวร° นูปนยหนติ เวร° เตสุปสมมติ เวรของผู้ไม่จงเวรย่อมระงับได้
เช่นในบทบรรยายในเรื่อง ห่วงรักเหวลึก ว่า

“เวรคือการจองล้างจองผลาญซึ่งกันและกันแล้ว เวรจะระงับได้อย่างไร แต่ถ้าทั้งสอง
ฝ่ายเห็นโทษแล้วสงบระงับเสีย มีขันติและเมตตาต่อกันเวรก็สงบระงับได้ พระท่านว่า
เข เวร° นูปนยหนติ เวร° เตสุปสมมติ แปลว่า เวรของผู้ไม่จงเวรย่อมระงับได้”

(ห่วงรักเหวลึก)

8.11 น ต° กมม° กต° สาธุ ย° กตฺวา อนุตฺตปฺปติ ทำกรรมใดแล้วร้อนใจภาย
หลังกรรมที่ทำแล้วนั้นไม่ดี เช่น ในบทบรรยายในเรื่องราชินีมหากาฬ ว่า

“กรรมทุกอย่างที่บุคคลทำลงไปแล้วจะมีผลผลิตตอบแทนผู้กระทำทุกอย่างทั้งกรรมดี และกรรมชั่ว กรรมชั่วคือกรรมที่ทำแล้วมีผลตอบแทนที่เผด็จร้ายอันหมายถึง ประพฤติทุจริต 3 คือ ประพฤติชั่วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ซึ่งผลที่ออกมาเป็นความ ทุกข์ความเดือดร้อน ผู้ใดกระทำเข้าจะได้รับความเดือดร้อนทั้งในโลกนี้และในโลก หน้า ความชั่วหรือกรรมชั่วไม่ทำเสียเลยจะดีกว่า น ค ก ม ม ก ต ส า ธู ช ก ต ว อนุคปปติ ทำกรรมใดแล้วร้อนใจภายหลัง กรรมที่ทำแล้วนั้นไม่ดี”

(ราชินีมหากาฬ)

8.12 กท โท สป ปุริเสหิ สงคโม การสมาคมกับคนดี เป็นความเจริญ เช่นใน บทบรรยายในเรื่องเพลิงพยาบาท ว่า

“เมื่อได้อยู่ใกล้ซิคพงงามสังเกตนายวาริเป็นคนดี จึงวางใจในการคบหา คนดีย่อมมี คุณธรรม พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าบุคคลควรสมาคมกับคนดี ควรทำความสนิทสนม กับคนดี กท โท สป ปุริเสหิ สงคโม การสมาคมกับคนดีเป็นความเจริญ

(เพลิงพยาบาท)

8.13 นคธิ กามา ปรั ทุกข ทุกข์อื่นยิ่งกว่าคามยอมไม่มี เช่น ในบท บรรยายในเรื่องน้องแก้ว ว่า

“เรื่องของความรักไม่มีอำนาจใด ๆ ในสากลโลกนี้จะมาหยุดยั้งห้ามปรามและกีดกัน ได้ลงว่ามันได้อุบัติขึ้นแล้ว ความรักมีมหิทธานุภาพเหนืออำนาจใด ๆ ทั้งสิ้น ย่อม ปราศจากพรมแดน และขอบเขตแต่ความรักของจุฑามาศที่มุ่งเสนอแต่มิได้รับการตอบ สนองจากยอดชายที่เธอปรารถนา ความรักนั้นก็กลายเป็นความทุกข์ ความทุกข์ที่เกิด จากกามตัณหา เป็นความทุกข์ยิ่งกว่าความทุกข์ใด ๆ สมกับที่พระท่านว่า นคธิ กามา ปรั ทุกข ความทุกข์อื่นยิ่งกว่าคามยอมไม่มี”

(น้องแก้ว)

8.14 นตฺถิ ปญฺญาสมา อภา สวางฺสวสมอดฺด้วยปญฺญาไม่มี เช่น ในบทบรรยายในเรื่องน้องแก้ว ว่า

“ปริศนาข้อที่หนึ่งผ่านพ้นไปแล้ว แม่เทพธิดาได้ปรากฏเป็นศิรชะ ผุดขึ้นมาจากก้อนหินแล้วเปล่งวาจาสรรเสริญสินธุสิต ผู้ฉลาด ถึงแม้ปริศนานั้นจะลึกลับและมีคมมืด ซึ่งแสงไฟหรือแสงสว่างของดวงอาทิตย์ไม่อาจจะส่องให้มองเห็นได้ แต่แสงสว่างแห่งปัญญาก็ยังสามารถส่องสว่างแทงทะลุลงไปในความลึกลับปริศนาได้ นตฺถิ ปญฺญาสมา อภา แปลว่า แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี ถูกแล้วไม่มีแสงสว่างใด ๆ ในโลกจะสว่างเสมอด้วยแสงแห่งปัญญา”

(น้องแก้ว)

8.15 สพเพสํ สงฺฆภูตานํ สามคฺคี วุฑฺฒิ สาธิกา ความพร้อมเพรียงของปวงชนผู้เป็นหมู่ยังความเจริญให้สำเร็จ เช่น ในบทบรรยายในเรื่องคู่สร้างคู่สม ว่า

“สพเพสํ สงฺฆภูตานํ สามคฺคี วุฑฺฒิ สาธิกา ความพร้อมเพรียงของปวงชน ผู้เป็นหมู่ยังความเจริญให้สำเร็จ แต่อนิจจาเมืองสินสาชล ตอนนี้นำกำลังขาดความพร้อมเพรียงของปวงชนผู้เป็นหมู่ เพราะประชาชนกำลังถูกแบ่งแยกออกเป็นสองพวกสองสาย คือ สายท้าวจันทโชติ กับสายของเจ้าหญิงกาบแก้ว เหตุการณ์จะเป็นอย่างไรโปรดตามชมชักรับ”

(คู่สร้างคู่สม)

8.16 อนิพฺพินฺทียกา รสฺส สมมทตฺโต วิปจฺจติ ประโยชน์ย่อมสำเร็จโดยชอบแก่ผู้ทำโดยไม่เบื้อหน้าย เช่น ในบทบรรยายในเรื่องน้องแก้ว ว่า

“ถ้าหากว่าพระสตินคุณิตไม่ละความพยายามเสียในเรื่องนี้ก็มั่นใจได้ว่าสักวันหนึ่งคงจะสำเร็จประโยชน์ในการกั้นคิดแก้ปริศนา เพราะความเพียรจะนำมาซึ่งความสำเร็จ ความจริงนี้มีพระธรรมภาษิตรับรองว่า อนิพพิณทียกา รสส สมมตโต วิปจจติ แปลว่า ประโยชน์ย่อมสำเร็จโดยชอบแก่ผู้ทำโดยไม่เบื่อก่อนหน้าครับท่าน”

(น้องแก้ว)

8.17 รกขมานโน สโต รกเข ผู้รักษาควรมีสติรักษา เช่น ในบทบรรยายในเรื่องน้องแก้ว ว่า

“เจ้าฟ้าวงศ์นรินทร์ ผู้ไร้สติปัญญาจึงรักษาตัวไม่รอด ก็เมื่อทั้ง ๆ ที่ไอ้ยักษ์บ้านั้นได้มาแสดงบทบาทให้เห็นแล้วว่า เขาลงไปในสระเป็นครั้งที่สองจึงกลายเป็นบ้า แล้วทำไมวงศ์นรินทร์ไม่เฉลียวใจบ้าง คนอย่างนี้เขาเรียกว่า ขาดสติ จึงไม่สามารถจะรักษาตัวรอดได้ รกขมานโน สโต รกเข แปลว่า ผู้รักษาควรมีสติรักษา ถูกแล้วไม่ว่าเราจะรักษาอะไร ก็ควรจะมีสติกำกับอยู่เสมอ จะรักษาทรัพย์สมบัติ รักษาลูก รักษาเมีย รักษาหัว รักษาข้าวของเงินทอง รักษาข้าทาส รักษาวัวควายไรรักษา รักษามิตรภาพระหว่างเพื่อน รักษาตัว รักษาศีล รักษาธรรมะ แม้แต่รักษาชีวิตก็ต้องมีสติรักษาจึงจะเป็นการปลอดภัย ไม่มีความผิดพลาดราบรื่นและมีความสุข”

(น้องแก้ว)

8.18 อนตชนโน โภโก ความโกรธก่อความพินาศ เช่นในบทบรรยายในเรื่องขุนศึกพระพันวษา ว่า

“เหล็กที่เป็นสนิม เนื้อเหล็กจะถูกสนิมกัดกร่อนให้คอดกัวหมดความแข็งแรง หัวใจที่มีความโกรธและผูกโกรธ ความโกรธจะกัดกร่อนหัวใจให้คอดกัว หมดสติ สมานธิและปัญญา พระท่านว่า อนตชนโน โภโก ความโกรธย่อมก่อความพินาศ”

(ขุนศึกพระพันวษา)

8.19 สील° โลเก อนุตตร° คีลเป็นเยี่ยมในโลก เช่น ในเรื่องท่งร้างทางรักตอน นางชิมุจรินสอนบุษบา ว่า

“สถานที่นี้มีแต่ความสงบ	จะได้พบแสงสว่างทางศึกษา
เจ้าเคียดแค้นร้อนใจอะไรมา	ใช้ปัญญาอย่าประมาทให้พลาดพลั้ง
จงถือศีลภิญโญโมทนา	ก็จะหาความสุขได้ดังใจหวัง
สील° โลเก อนุตตร°	คีนันยังเป็นเยี่ยมในโลกา”

(ท่งร้างทางรัก)

8.20 ปุญญานิ ปรโลกสมิ° ปติฏฐา โหนติ ปาณิน° บุญเป็นที่พึงของสัตว์ ในโลกหน้า เช่น ในบทบรรยายในเรื่องห้วงรักเหวลึก ว่า

“กุศลกรรมทำไว้เกิดเกิดเป็นคน	จะส่งผลเบื้องหน้าพระว่าไว้
ปุญญานิ ปรโลกสมิ°	ได้พึงพึงภพหน้าอรุหมาย”

(ห้วงรักเหวลึก)

8.21 โลโกปต ทมภิกา เมตตา เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก เช่น ในเรื่องแสง พยัคฆ์ตอนฤษีวัทกะ ได้ตอบพราวดำว่า

พราวดำ :	ท่านอยู่อย่างเรื่องส่วนตัวของเราเลย ท่านถือศีลกินเพลก็จงอยู่ตาม ประสาของท่านเถอะ อย่ามายุ่งกับเรื่องของเรา
วัทกะ :	แต่เราต้องช่วยองค์หญิงจिरประภาด้วยความเมตตา เมตตาเป็น ธรรมที่คอยค้ำจุนโลกให้เหล่าสัตว์อยู่รวมกันเป็นปึกแผ่น มีความ สมัครสมานสามัคคีกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทำให้โลก

สงบรมเย็น ผ่อนคลายจากสิ่งชั่วร้าย พระท่านว่า โลโกปต ฌมภิกา เมตตา เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก อาตมาขอรับรองว่านางช่วยนำทางเราไปช่วยองค์หญิงจิรประภาปล่อยให้เขาได้กลับบ้านกลับเมืองเถอะ

(แสงพยัคฆ์)

หรือในบทบรรยายในเรื่องม่านมลทินว่า

“เมตตาธรรม เป็นธรรมที่ค้ำจุนโลกไว้ให้เหล่าสรรพสัตว์อยู่ร่วมกันมีความสมัครสมานสามัคคีกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันทำให้โลกสงบรมเย็น ผ่อนคลายจากสิ่งชั่วร้าย พระท่านว่า โลโกปต ฌมภิกา เมตตา เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก”

(ม่านมลทิน)

8.22 อพฺยาปชฌํ สุขํ โลกํ ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลก เช่นในบทบรรยายในเรื่องน้องแก้ว ว่า

“เจ้าฟ้าชายสินธุสิตพระองค์นี้ ทรงมีอุดมคติหนักแน่นอยู่ในความกตัญญูอันเป็นสัญลักษณ์แห่งความประเสริฐ บำเพ็ญตนอยู่เยี่ยงผู้สุจริต เพียบพร้อมไปด้วยสัจธรรม ไม่มีความอิจฉาริษยา โลกโมโทสัน อพฺยาปชฌํ สุขํ โลกํ ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลกครับท่าน”

(น้องแก้ว)

8.23 ปญฺญา นรานํ รตนํ ปัญญาเป็นรัตนะของนรชน เช่น ในบทบรรยายในเรื่องห้วงรักเหวลึก ว่า

“ในระหว่างที่ขุนโจรจตุคร่ำหรือบังคับเอาขามาลี มาในลักษณะที่ขायถูกปิดหูปิดตา มีคิมมองอะไรไม่เห็น ขાયคิดว่าถ้านายโจรไม่เอามาส่งตามสัญญาแล้ว แยกจะกลับได้ หรือ เพราะตอนเขาพาไปแกลไม่เห็นทาง แต่ขायยังมีปัญญาอยู่ แกลคิดว่าพอจะสร้างเครื่องหมายทางกลับของแกลได้ แกล้วงเอาเมล็ดงาในถุงขาม ไปรยมาตลอดทาง แกลคิดว่าไม่เท่าไร เมล็ดงานั้นจะงอกขึ้นมาเป็นเครื่องหมายนำทางให้แกลกลับได้ นี่แหละ พระท่านว่าปัญญา นราน รตน ปัญญาเป็นรัตนะของนรชน”

(ห้วงรักเหวลึก)

8.24 น สนติ กามา มนเชตุ นิจจา กามทั้งหลายที่เที่ยงไม่มีในมนุษย์ เช่น ในบทบรรยายในเรื่องเพลิงพยาบาท ว่า

“ความใคร่ภายในเรียกว่า กิเลสคาม ถ้าเป็นความใคร่ภายนอกเรียกว่าวัตถุคาม กิเลส ที่เป็นเหตุแห่งความใคร่เรียกว่า ตัณหา ความทะยานอยากที่เป็นอิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่น่าปรารถนาน่าใคร่ น่าพอใจนั้น มันไม่เที่ยงแท้แน่นอน แปรเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา บุคคลไม่ควรยึดมั่นถือมั่น พระท่านว่า น สนติ กามา มนเชตุ นิจจา กามทั้งหลายที่เที่ยงไม่มีในมนุษย์”

(เพลิงพยาบาท)

8.25 สพพ รฎฐ สุข โหติ ราชา เจ โหติ รมมิโก ถ้าพระราชาเป็นผู้ทรงธรรม ราษฎรทั้งปวงก็เป็นสุข เช่นในบทบรรยายในเรื่องกรรมลิขิต ว่า

“หลังจากนั้นพระเจ้ากรุงสาวัตถีคอยสังเกตุเจ้าหนุ่มกำพร้ามีความเฉลียวฉลาดและคล่องตัวทุกอย่าง ประกอบด้วยแววแห่งความเป็นผู้ดี ก็ยิ่งปรากฏจึงทรงประทานยศเลื่อนตำแหน่งให้เป็นใหญ่ขึ้นตามลำดับ อันว่าแว่นแคว้นสาวัตถีในยุคนี โพร่ฟ้าข้าแผ่นดินร่มเย็นเป็นสุข เนื่องด้วยองค์ประมุขทรงทศพิธราชธรรม สพพ รฎฐ สุข โหติ ราชา เจ โหติ รมมิโก ถ้าพระราชาเป็นผู้ทรงธรรมราษฎรทั้งปวงก็เป็นสุข”

(กรรมลิขิต)

8.26 น เวทา สมปรายาย นรชาตินปีพนธวา สกณฺจ สีสฺ สุทฺธํ สมปราย
 สุขา วหํ เวทมนตรฺชาตีกํเนตพวกพ้อง นำสุขมาให้ในสัมปรายภพไม่ได้ ส่วนศีลของคน
 ที่บริสุทธิดีแล้ว จึงนำสุขมาให้ในสัมปรายภพได้ เช่น ในบทบรรยายในเรื่องเลิครักล้าง
 มลทิน ว่า

“ชื่อนั้นสำคัญไฉน สิ่งที่เขาเรียกว่าคอกกุหลาบนั้น ถึงแม้จะมีชื่อเป็นสิ่งอื่นสิ่งนั้นก็ยังมี
 หอม ผู้ไม่มีระเบียบวินัย ไม่สำรวม ถึงจะบอกว่าเป็นนักบวชผู้นั้นก็ยังยอมไม่ใช่ ผู้ที่มี
 ศีลบริสุทธิมีความสำรวม ย่อมเป็นนักบวช ผู้มีศีลบริสุทธิยอมประสบสุขแม้ในภพหน้า
 ดังคำพระท่านว่า น เวทา สมปรายาย นรชาตินปีพนธวา สกณฺจ สีสฺ สุทฺธํ สม
 ปรายสุขา วหํ เวทมนตรฺ ชาตีกํเนตพวกพ้องนำสุขมาให้ในสัมปรายภพไม่ได้ ส่วน
 ศีลของคนที่บริสุทธิดีแล้ว จึงนำสุขมาให้ในสัมปรายภพได้”

(เลิครักล้างมลทิน)

8.27 อสณฺโตะ ปพพชิตฺโต น สาทู บรรพชิตผู้ไม่สำรวมไม่ดี เช่น ในบท
 บรรยายในเรื่องกามเทพผิคว ว่า

“ธรรมดาบรรพชิตต้องเป็นผู้ที่มีศีลาจารวัตรสมบูรณ์เรียบร้อย เป็นผู้สำรวมกาย วาจา
 ใจ อยู่เสมอ และดำรงอยู่ในปาริสุทธิศีล 4 คือ 1) สำรวมในพระปาฏิโมกข์ 2) สำรวม
 อินทรีย์หก 3) เลี้ยงชีพโดยทางที่สงบ 4) พิจารณาเสียก่อนแล้ว จึงบริโภคปัจจัยสี่ จึงจะ
 เป็นบรรพชิตที่สมบูรณ์ เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้พบเห็น แต่บรรพชิตผู้ไม่สำรวม
 ระวังอยู่ในธรรมเหล่านี้จะเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาต่อผู้พบเห็น เป็นบรรพชิตได้เพียงชื่อเท่า
 นั้น อสณฺโตะ ปพพชิตฺโต น สาทู บรรพชิตผู้ไม่สำรวมไม่ดี”

(กามเทพผิคว)

8.28 ฐมโม หิ อิตินํ ฐโช ธรรมแลเป็นธงชัยของพวกเขา เช่น ในบท
 บรรยายในเรื่องวงเวียนแห่งความรัก ว่า

“คำว่าฤๅษีคือบุคคล ผู้จากเรือนไปอยู่ป่า ถือเพศเป็นฤๅษีบำเพ็ญเพียรเพื่อจะนำตนออกจากทุกข์ ในการบำเพ็ญเพียรนี้ เขาต้องต่อสู้กับกิเลสตัณหา อันเป็นตัวก่อให้เกิดทุกข์ คอยรบกวนอยู่ตลอดเวลา จึงจำเป็นจะต้องมีธรรมะเป็นธงชัย เพื่อขจัดกิเลสตัณหาให้หมดสิ้นและยังสามารถใช้ธรรมะนั้นเป็นธงชัยเอาชนะผู้อื่นได้ ภาษิตธรรมกล่าวว่ ฌม โม หิ อิตินิ ๑ ฐโซ แปลว่า ธรรมะเป็นธงชัยของพวกฤๅษี

(วงเวียนแห่งความรัก)

8.29 จิตเต สงกิลฺลฐุ ทุคคฺติ ปาฎิกงฺขา เมื่อจิตเศร้าหมองแล้วทุกติเป็นอันต้องหวัง เช่นในบทบรรยายในเรื่องน้องแก้ว ว่า

“สัตตชาตญาณแห่งการมีคู่ย่อมกระตุ้นเตือนความรู้สึกของหนุ่มสาวทุกคนมันมีพลังอำนาจเกี่ยวกระหวัดผูกมัดให้คนสองเพศรวมคู่กัน โดยโลกีย์วิสัย ไม่มีหนุ่มสาวคู่ใดจะมีชีวิตอยู่ด้วยความไม่มีหวัง แต่เจ้าหญิงผกากรองเธอหมดหวังแล้วในเรื่องการมีคู่ นับแต่นั้นมาจิตใจของเจ้าหญิงก็เศร้าหมองหมดความร่าเริง จิตเต สงกิลฺลฐุ ทุคคฺติ ปาฎิกงฺขา เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุกติเป็นอันต้องหวัง”

(น้องแก้ว)

8.30 สจฺจ ๑ หเว สารุตร ๑ รสํ ความสังนัณแล คีถวารสทังหลาย เช่นในบทบรรยายในเรื่องเจ้าแสงเพชร ว่า

“เขาเคยพูดว่าจะร่วมชีวิตอยู่กับหล่อนตลอดไป แต่พอหล่อนท้อง เขาก็กลับหนีไป เขาเป็นคนที่ไม่มีรสแห่งสังขาร ท่านครั้น ไม่ว่าจะป็นรสหวาน รสเผ็ด เปรี้ยว หรือเค็ม ก็ให้สำเร็จเภสัชกิจคือ ยาหรืออาหารกิจ คืออาหารเท่านั้น ไหนเลยจะสู้รสแห่งความสังได้รสแห่งความสังสามารถจะยังประโยชน์ให้สำเร็จได้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เป็นปัจจัยให้บำเพ็ญสัตตยาธิฐานให้ถึง อมตธรรมเป็นที่สุด สจฺจ ๑ หเว สารุตร ๑ รสํ ความสังนัณแล คีถวารสทังหลาย”

(เจ้าแสงเพชร)

8.31 หิริโศต คปปิยญญว โลก° ปาเลติ สาธุก° หิริและโศตคัปปะ ย่อมรักษา โลกไว้เป็นอันดี เช่นในเรื่องเพลิงพยาบาทตอณกาละทิงทายปริศนาแก่ผกาธันน์ ว่า

กาละทิง : อะไรที่รักษาโลกนี้ไว้
 ผกาธันน์ : หิริโศตคัปปะรักษาโลกนี้ไว้
 กาละทิง : หิริคืออะไร โศตคัปปะคืออะไร
 ผกาธันน์ : หิริคือความละอายแก่ใจที่จะกระทำความชั่ว โศตคัปปะ คือความเกรงกลัวต่อบาปที่ตนจะกระทำสองอย่างนี้เรียกว่า โลกบาลธรรมคือธรรมที่สามารถคุ้มครองโลกนี้ไว้ เป็นอย่างดี หิริโศต คปปิยญญว โลก° ปาเลติ สาธุก° หิริโศตคัปปะ ย่อมรักษาโลกนี้ไว้อย่างดี
 (เพลิงพยาบาท)

8.32 ค° โขจิต° สาธุจิต° ย° จิต° อวชิยยติ ความชนะใจที่ชนะแล้วกลับไม่ แพ้ความชนะนั้นดี เช่นในเรื่องสี่แผ่นดิน ตอณฤๅษีสฤๅททะสอนอุมาวดีว่า

สฤๅททะ : การทำสงครามย่อมมีทั้งผู้แพ้และผู้ชนะ ผู้แพ้แล้วยังกลับชนะได้ ผู้ชนะแล้วยังกลับแพ้ได้อีก ผลัดเปลี่ยนกันอยู่อย่างนั้น ตราบใด เท่าที่ทั้งสองฝ่าย ยังไม่ลดละทิวฐิมานะลง การชนะอย่างนี้จัดว่า เป็นการชนะที่ไม่ดี แต่การชนะใจตนเอง คือสามารถฆ่ากิเลส คัมหาได้ เป็นการชนะที่แท้จริง จะไม่กลับแพ้อีก จัดว่าเป็นการ ชนะที่ดี ค° โขจิต° สาธุจิต° ย° จิต° อวชิยยติ ความชนะใจ ที่ชนะแล้วกลับไม่แพ้ความชนะนั้นแหละดี จันนะอุกณะ
 (สี่แผ่นดิน)

8.33 ครุ ว ปลาเสน โย นโร อุปนยหติ ปตตปิ สุรภี วายนติ เอ ว ธี
รูปเสวนานรชน หอกฤษฎาคัวโยไม แมโยไมก็หอมไปจันโค การส้องเสพกับนักปราชญ์
ก็จันนั้น เช่น ในบทบรรยายในเรื่องเลื้อครักล้างมลทิน ว่า

“บุคคลคบกับคนดีก็ย่อมดีตาม ครุ ว ปลาเสน โย นโร อุปนยหติ ปตตปิ สุรภี
วายนติ เอ ว ธีรูปเสวนา นรชน หอกฤษฎาคัวโยไม แมโยไมก็หอมพลอยหอมฟุ้ง
ไปจันโค การส้องเสพกับนักปราชญ์ก็จันนั้น”

(เลื้อครักล้างมลทิน)

8.34 โกร ฆตวา สุข เสติ ฆาความโกรธได้ยอมอยู่เป็นสุข เช่น ในบท
บรรยายในเรื่องรักไร้พรหมแดนแดน ว่า

“ความโกรธยอมทำความพินาศให้แก่ตนเองและผู้อื่น ทำให้เสื่อมลาภ ยศ และทรัพย์
สิน ดังนั้น จึงตัดมันเสียด้วยการเจริญขันติธรรมและเมตตาธรรม จึงจะอยู่เป็นสุข อย่าง
พระท่านว่า โกร ฆตวา สุข เสติ ฆาความโกรธเสียได้ยอมอยู่เป็นสุข”

(รักไร้พรหมแดน)

8.35 กมนูนา วตตีโลกิ สัตว์โลกยอมเป็นไปตามกรรม เช่นในบทบรรยายใน
เรื่องทุ่งร้างทางรัก ว่า

“สัตว์โลกทุกจำพวกมีกรรมเป็นของตัวเอง เพราะว่ากรรมเป็นตัวบัญชาให้เป็นไปอย่างนั้น
อย่างนี้ ไม่มีสัตว์โลกชนิดไหนหนีกรรมพ้น เพราะว่ากรรมจะติดตามผู้กระทำไป
เหมือนคังเกวียนที่หมุนไปตามรอยเท้าโค กมนูนา วตตีโลกิ สัตว์โลกยอมเป็นไป
ตามกรรม”

(ทุ่งร้างทางรัก)

8.36 สพเพว นิกขิปัสสนติ ภูตา โลเก สมุสสย^๑ สัตว์ทั้งปวงจักทอดทิ้งร่างไว้ในโลก น หิ โน สงครนเตน มหาเสเนน มจ จุณา ความผัดเพี้ยนกับมฤตยูอันมีกองทัพใหญ่ นั้น ไม่ได้เลย อป ปกณจิต^๑ ชีวิต มาหุ ธีรา ปราชญ์กล่าวว่าชีวิตนี้น้อยนัก เช่น ในเรื่องห้วงรักเหวลือก ตอนพระอินทร์สอนก้องธรณี ว่า

“เราไม่แข่งแต่แรงกรรมที่ทำมา	เมื่อถึงเวลาแล้วใครจะห้ามซึ่งความตาย
สพเพว นิกขิปัสสนติ ภูตา	โลเก สมุสสย ^๑ แปลว่าสัตว์ทั้งหลาย
จะทิ้งร่างในโลกไว้ทุกราย	ใครจะหนีความตายหมายคน
เป็นกำหนดกฎกรรมธรรมชาติ	มัจจุราชตามทันอย่าหันเห
คำว่า น หิ โน สงครนเตน	มหาเสเนน มจ จุณา
จะผัดเพี้ยนเปลี่ยนผันนั้นไม่ได้	จะต้องตายตามมัจจุราชปรรณา
อป ปกณจิต ^๑ ชีวิต	มาหุ ธีราชีวิตไม่มากมี”
	(ห้วงรักเหวลือก)

8.37 ปมาโท มจ จุโน ปท^๑ ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ชน ในบทบรรยายในเรื่องน้องแก้ว ว่า

“อำมาตย์ก็เขียนคำประกาศติดไว้ในย่านชุมชนและมีคำสั่งถึงหัวเมืองน้อยใหญ่ให้ประกาศเรื่องนี้ ให้ประชาชนรู้ทั่วถึงกัน แต่พระนางก็ได้ปิดบังความลึกลับของพระราชธิดาประกาศให้รู้ว่า ผู้ที่มาอภิเษกกับเจ้าหญิงชอนกลินนั้น ต้องตายมาแล้วทุกราย ฉะนั้นต่อไปใครจะมาสมัครอีกก็ต้องคิดเสียให้ดีกว่า เพราะมันเป็นการเสี่ยงต่อความตาย เมื่อไม่กลัวตายแล้วก็ขอเชิญมารายงานตัวพระนางถือว่าคนนั้นตั้งใจจริงและมีความรู้เป็นพิเศษสามารถจะแก้อาถรรพณ์ในตัวพระธิดาได้ พระนางจะจัดการอภิเษกให้ ข่าวที่ประกาศไปนั้น เป็นข่าวที่ประชาชนสนใจมาก ต่างคอยคุ้ยกันอยู่ว่า ใครจะกล้าเสี่ยงกับความตายไปสมัครบ้าง แต่วันแล้ววันเล่ายังไม่ปรากฏว่าจะมีใครกล้า เพราะต่างคนต่างรู้ดีกันอยู่แล้วว่า เจ้าหญิงชอนกลินเป็นนางกาลิ มีอำนาจลึกลับที่ทำให้ผู้ตาย

จะเป็นเจตนาหรือไม่นั้น ยังเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่เมื่อรู้ว่าเป็นอันตรายเช่นนั้นแล้ว ใครกล้าไปสมัครก็ถือว่าคนนั้นประมาท และผู้ประมาทก็ได้ตายมาแล้วเป็น ตัวอย่าง ปัญญาชนทั้งหลายควรจะคิดถึงและเชื่อพระธรรมภาษิตที่ว่า ปมาโท มจฺจุโน ปทํ แปลว่า ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย”

(น้องแก้ว)

8.38 อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย เช่น ในเรื่องทุ่งร้างทางรักตอนฤๅษีภคตสอนเหมราช ว่า

“พระชีครสอนว่าอย่าประมาท	ต้องฉลาดรู้คิดปริศนา
รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดปัญญา	ไม่ได้ทำอย่าอวดดีว่ามีพลัง
เขาไฟใหญ่แต่เรานี้มีน้ำน้อย	ต้องค่อยค่อยขบคิด ไม่ผิดหวัง
พระท่านว่าอปฺปมาโท อมตํ ปทํ	ความไม่ประมาทให้พลาดพลั้งนั้นเป็นทางไม่ตาย”

(ทุ่งร้างทางรัก)

8.39 ยง กิณฺณจฺจิ สมุทฺตทฺยธมฺมํ สทฺพพณฺตํ นิโรธธมฺมํ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาสิ่งนั้นล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา เช่นในบทบรรยายในเรื่องเจ้าคำคง ว่า

“ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นอนิจจังคือไม่เที่ยงแท้และจริงยั่งยืน เกิดมาแล้วก็ดับสลายไป เปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า สิ่งใดเกิดขึ้นแต่เหตุสิ่งนั้นย่อมดับไปเพราะเหตุ ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อจะเกิดขึ้นก็ล้วนมีเหตุก่อให้เกิดขึ้น ถ้าจะดับก็ดับเพราะเหตุที่ก่อให้เกิดขึ้นดับไป ตัวกิเลสตัณหาเป็นตัวก่อให้เกิดมีทุกข์ขึ้น ถ้าเราจะดับทุกข์ก็จงดับที่ตัวกิเลสตัณหาให้สิ้นทุกข์จึงจะหมดไปได้ พระท่านว่า ยง กิณฺณจฺจิ สมุทฺตทฺยธมฺมํ สทฺพพณฺตํ นิโรธธมฺมํ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา”

(เจ้าคำคง)

8.40 อฏฐุง คิโก จ ฉคคานั เชม อดคคามินั บรรคาทางทั้งหลาย ทางมีองค 8 เป็นทางเกษมให้ถึงอมตธรรม เช่น ในบทบรรยายในเรื่องน้องแก้ว ว่า

“ทางมีองค 8 นั้น เรียกว่า อริยมรรคอันเป็นทางปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นจากความทุกข์ เป็นธรรมที่บุคคลปฏิบัติให้ถึงความหลุดพ้นจากเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์ มี 8 อย่างคือ สัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมกัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ทั้งหมดนี้รวมลงในศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหนทางสายเดียวที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ อฏฐุง คิโก จ ฉคคานั เชม อดคคามินั บรรคาทางทั้งหลาย ทางมีองค 8 เป็นทางเกษมให้ถึงอมตธรรม”

(น้องแก้ว)

8.41 ฌม มจารี สุข เสติ ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข เช่นในบทบรรยายในเรื่องม่านมลทิน ว่า

“ฌม มจารี สุข เสติ ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข เพราะเป็นผู้อยู่ด้วยการสำรวมกาย วาจา ใจ ปราศจากกิเลสเครื่องทำใจให้เศร้าหมอง อยู่ด้วยความไม่ประมาท ด้วยอานิสงส์แห่งการประพฤติธรรมนั้น เขาย่อมได้รับผลคือความสบายกายสบายใจ ซึ่งเป็นความสุขที่เลิศกว่าความสุขทั้งปวง ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”

(ม่านมลทิน)

8.42 ฌม โม หเวรก ขนติ ฌม มจารี ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม เช่นในบทบรรยายในเรื่องกามเทพหลวง ว่า

“ฌม โม หเวรก ขนติ ฌม มจารี ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม หากคุณศีลชีสาวไม่มีความมั่นคงในธรรมะแล้ว จะต้องเป็นอันตรายเสียด้วยปุโสมนปีศาจร้าย แต่ด้วยอำนาจธรรมะคุณศีล จึงสามารถเอาชนะจิตใจของปุโสมนได้ ธรรมะย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมให้ปลอดภัย และอยู่เป็นสุข”

(กามเทพหลวง)